

Κείμενο τεκμηρίωσης

Ανήλικοι πρόσφυγες και υπηρεσίες εκπαίδευσης. Δικαίωμα στην εκπαίδευση – υποχρεώσεις του κράτους.

Αθήνα, 27 Νοεμβρίου 2016

Η ανάγκη για παροχή εκπαίδευσης σε μεγάλο αριθμό ανήλικων προσφύγων σε δομές φιλοξενίας στην Ελλάδα θέτει μια σειρά ερωτημάτων: Ποια είναι τα δικαιώματα των παιδιών στην εκπαίδευση; Ποιος έχει την υποχρέωση παροχής υπηρεσιών εκπαίδευσης; Ποια η ευθύνη του κράτους; Υπάρχει δικαίωμα άρνησης παροχής τέτοιων υπηρεσιών;

Τα δικαιώματα

Τα δικαιώματα του παιδιού αναπτύχθηκαν, στην Ελλάδα και διεθνώς, σταδιακά τις τελευταίες δεκαετίες γύρω από την έννοια της ευαλωτότητας και της ειδικής προστασίας που απαιτείται λόγω της ηλικίας, ως ειδικός κλάδος των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ιδιαίτερη πτυχή των δικαιωμάτων του παιδιού αποτελεί το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως κατοχυρώνεται από δύο βασικά νομικά κείμενα: το άρθρο 16 του Συντάγματος και το άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΟΗΕ, 1989, επικυρώθηκε στη χώρα μας με τον ν. 2101/1992, ΦΕΚ Α' 192). Το δικαίωμα στην εκπαίδευση ουσιαστικά αποτελεί προέκταση και υλοποίηση του δικαιώματος στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, όπως το εγγυάται γενικότερα το Σύνταγμα (άρθρο 5) και ειδικότερα σε συνάρτηση με τον σκοπό της εκπαίδευσης η Σύμβαση (άρθρο 29). Στο πλαίσιο αυτό η κοινωνική ένταξη μέσα από την εκπαίδευση, η γνώση της γλώσσας του κράτους υποδοχής, αλλά και της μητρικής γλώσσας αποτελούν ζητούμενα της νομικής προστασίας των αλλοδαπών, άρα και των προσφύγων. Θα πρέπει να προστεθεί ότι, συχνά η ανηλικότητα, ως κατάσταση γενικής ευαλωτότητας του παιδιού μπορεί να επιβαρύνεται από ιδιαίτερα

χαρακτηριστικά ειδικής ευαλωτότητας: χρόνια ασθενείς, ανάπηροι, και ασυνόδευτοι ανήλικοι αποτελούν υπο-κατηγορίες ανήλικων προσφύγων που έχουν ειδικές ανάγκες κατά την απόλαυση του δικαιώματος στην εκπαίδευση και συνεπώς δημιουργούν ειδικές υποχρεώσεις στο κράτος.

Κρίσιμος δείκτης για την αξιολόγηση των δικαιωμάτων του παιδιού είναι το *βέλτιστο συμφέρον (best interest) του παιδιού*, σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 3). Το «συμφέρον του παιδιού», λοιπόν, αποτελεί το κριτήριο για τον τρόπο εφαρμογής των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων που θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ο νομοθέτης αλλά και η κυβέρνηση κατά την εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών.

Οι υποχρεώσεις του κράτους και η εφαρμογή του δικαιώματος

Το κράτος οφείλει να παράσχει εκπαίδευση στους πρόσφυγες στο πλαίσιο καταρχήν του δημόσιου σχολείου στην 10ετή υποχρεωτική εκπαίδευση (νηπιαγωγείο-δημοτικό σχολείο-γυμνάσιο) και στην προαιρετική 3ετή εκπαίδευση (λύκειο). Οι βάσεις του πλαισίου αυτού βρίσκονται στον ν. 1566/1985, μέσα από τις υπάρχουσες δομές και τις σχολικές μονάδες. Για τη λειτουργία και την επισκευή των σχολείων, την πλημμελής φοίτηση μαθητών, τις σχολικές επιτροπές, τους κανόνες υγιεινής, εμβολιασμούς, τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων, τις μεταφορές μαθητών την ευθύνη έχουν οι δήμοι της χώρας (άρθρο 94 παρ. 4, ν. 3852/2010, ΦΕΚ Α 87) αλλά και οι περιφέρειες ως προς την έγκριση των σχολικών εκδρομών και την υλοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων μεταξύ άλλων (άρθρο 186, ν. 3852/2010). Τα σχολεία αν χρειαστεί, μπορούν να επεκταθούν με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να καλύψουν ανάγκες που θα ανακύπτουν ανάλογα με ειδικές συνθήκες, βλ. άλλη μητρική γλώσσα, πολιτισμικό υπόβαθρο, κοινωνικός αποκλεισμός.

Με τον ν. 4415/2016 (ΦΕΚ Α 159) «Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις» βελτιώθηκε αισθητά το ανεπαρκές προηγούμενο νομικό καθεστώς, που είχε επιχειρήσει ανεπαρκώς να θέσει ο ν. 2413/1996 (ΦΕΚ Α 124) σχετικά με τα διαπολιτισμικά σχολεία. Στα δημόσια σχολεία ως γλώσσα διδασκαλίας ορίζεται η ελληνική αλλά προβλέπεται και

η διδασκαλία άλλης γλώσσας (άρθρο 21 παρ.9, ν. 4251/2014) όταν το απαιτούν οι γλωσσικές ανάγκες των μαθητών¹. Ενδεχομένως θα πρέπει να προβλεφθεί και η διδασκαλία «σε άλλη γλώσσα» και όχι μόνο «της άλλης γλώσσας». Η παροχή εκπαίδευσης στα παιδιά μετανάστες και πρόσφυγες ασφαλώς εντάσσεται στο ειδικότερο πλαίσιο των διαπολιτισμικών σχολείων και του νομικού πλαισίου διδασκαλίας της ελληνικής ως ενισχυτική διδασκαλία που παλαιότερα απευθυνόταν σε παλιννοστούντες και μετανάστες μαθητές (βλ. ν. 2413/1996 για τα διαπολιτισμικά σχολεία), με γνώμονα πάντα το συμφέρον του παιδιού. Αναφορικά με την θρησκευτική ελευθερία, μη ορθόδοξοι μαθητές απαλλάσσονται από το μάθημα των θρησκευτικών, είναι ζήτημα ερμηνείας εάν θα μπορούν να λαμβάνουν μαθήματα θρησκευτικών προσανατολισμένα στη δική τους πίστη (βλ. Ισλάμ), με θετικές ενέργειες και μέριμνα του κράτους, όπως συμβαίνει στα δημόσια σχολεία στη Θράκη σχετικά με τους μουσουλμάνους μαθητές (άρθρο 53, ν. 4115/2013).

Σύμφωνα με Άρθρο 20 του νέου νόμου, η «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση αφορά στη δόμηση των σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων με σκοπό την άρση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού». Σκοπός μεταξύ άλλων, του διαπολιτισμικού σχολείου είναι η ενίσχυση της δημοκρατικής λειτουργίας του σχολείου στη βάση του σεβασμού των δημοκρατικών αξιών και των δικαιωμάτων του παιδιού, η εκπόνηση κατάλληλων σχολικών προγραμμάτων, σχολικών βιβλίων και διδακτικών υλικών, και η αντιμετώπιση των αρνητικών διακρίσεων που δημιουργούνται με βάση τις πολιτισμικές διαφορές, την ξενοφοβία και τον ρατσισμό. Μάλιστα, το άρθρο 38 εξουσιοδοτεί τους υπουργούς Παιδείας και Οικονομικών με κοινή τους απόφαση να ιδρύουν δομές υποδοχής για την εκπαίδευση των προσφύγων, να καθορίζουν την οργάνωση, τη λειτουργία, και το πρόγραμμα της εκπαίδευσης σε ειδικές δομές που θα παράσχουν εκπαίδευση, καθώς και τα κριτήρια και τη διαδικασία στελέχωσης των δομών αυτών. Έτσι σε εκτέλεση της

¹ «Με απόφαση του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων μπορεί να καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις αναγνώρισης τίτλων σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που αποκτήθηκαν στη χώρα προέλευσης και οι προϋποθέσεις κατάταξης σε βαθμίδες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και εγγραφής μαθητών, οι οποίοι είναι πολίτες τρίτων χωρών, στα δημόσια σχολεία. Με όμοια απόφαση μπορεί να ρυθμίζονται θέματα προαιρετικής διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας και πολιτισμού εκεί όπου υπάρχει ικανός αριθμός μαθητών που ενδιαφέρονται, στο πλαίσιο των ενισχυτικών δράσεων του ΥΠΘ και να καθορίζονται, η εργασιακή σχέση και τα προσόντα των εκπαιδευτικών που θα διδάσκουν τη μητρική γλώσσα και τα στοιχεία πολιτισμού της χώρας προέλευσής τους».

διάταξης αυτής, με την Κοινή Υπουργική Απόφαση με αριθμ. 152360/ΓΔ4, (ΦΕΚ 3049 Β, 2016), «Ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία, συντονισμός και πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (ΔΥΕΠ), κριτήρια και διαδικασία στελέχωσης των εν λόγω δομών» ιδρύονται δομές υποδοχής για την εκπαίδευση των προσφύγων (ΔΥΕΠ), από το σχολικό έτος 2016-17 οι οποίες θα λειτουργούν, εντός των σχολικών μονάδων ή στα κέντρα φιλοξενίας προσφύγων. Οι δομές αυτές αποτελούν παραρτήματα των υφιστάμενων παρακείμενων σχολικών μονάδων σε επίπεδο νηπιαγωγείου, δημοτικού σχολείου, γυμνασίου, ή λυκείου.

Εκτός από τη δημόσια εκπαίδευση και η ιδιωτική εκπαίδευση τίθεται υπό την εποπτεία του κράτους. Τα ιδιωτικά σχολεία υπόκεινται (όπως και η ιδιαίτερη υποκατηγορία τους, «τα ξένα σχολεία») σε συγκεκριμένους κανόνες ως προς την ίδρυση και λειτουργία της σύμφωνα με τον ν. 682/1977. Κατά συνέπεια εάν τεθεί ζήτημα ιδιωτικού ή ξένου σχολείου το οποίο ιδρυθεί επί τούτου ή θελήσει να παράσχει υπηρεσίες στα παιδιά των δομών φιλοξενίας, θα εφαρμοστεί το νομικό πλαίσιο που ισχύει, ενδεχομένως με ειδικές τροποποιήσεις σε θέματα που αντιμετωπιστούν και κατά την παροχή δημόσια εκπαίδευσης: πχ ωρολόγιου προγράμματος ανάλογα με την ηλικία (βλ. ενισχυτικής διδασκαλίας, και κατά συνέπεια ειδικών εγχειριδίων και διδακτικού προσωπικού).

Σε εκτέλεση του πλαισίου που αναπτύχθηκε για τις ανάγκες των παιδιών προσφύγων, με την απόφαση του Υπουργού Παιδείας της 131024/Δ1 (ΦΕΚ Β 2687/2016) ορίζονται Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ), ιδρύονται Τάξεις Υποδοχής (ΤΥ) στις ΖΕΠ, Ενισχυτικά Φροντιστηριακά Τμήματα (ΦΤ) στις ΖΕΠ και Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων στις ΖΕΠ (Δ.Υ.Ε.Π. ΖΕΠ) σε σχολικές μονάδες Π.Ε. Η λογική του νέου πλαισίου εντάσσεται στην ιδέα της διαπολιτισμικής αγωγής με στόχο την ένταξη, με τρόπο ομαλό και ισότιμο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα οι αλλοδαποί μαθητές, καθώς τεκμαίρεται ορθά ότι δεν έχουν την ελληνική ως μητρική γλώσσα και ως εκ τούτου δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις γλωσσικές απαιτήσεις της τάξης που αντιστοιχεί στην ηλικία τους. Το θεσμικό σχήμα θεσμικής και διδακτικής παρέμβασης για τους μαθητές που δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις γλωσσικές απαιτήσεις της τάξης που

αντιστοιχεί στην ηλικία τους έχει τις εξής μορφές: Τάξη Υποδοχής I - Τάξη Υποδοχής II - Φροντιστηριακό Τμήμα. Ο Σύλλογος διδασκόντων κάθε σχολικής μονάδας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, έχει το καθήκον να σταθμίσει τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών και τις δυνατότητες της σχολικής μονάδας, ώστε να επιλέξει εκείνο το σχήμα στο οποίο θα ενταχθούν. Οι ΤΥ και το ΦΤ λειτουργούν με βάση τις αρχές της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, ώστε να συμβάλλουν στον εμπλουτισμό της μαθησιακής διαδικασίας όλων των μαθητών της σχολικής μονάδας, αποτελώντας τον πυρήνα για τον σχεδιασμό και την οργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και δράσεων, δηλαδή 1. Της αναγνώρισης, του σεβασμού και της αποδοχής της γλωσσικής και πολιτισμικής ετερότητας των μαθητών, και 2. Της αξιοποίησης της γλωσσικής και πολιτισμικής ετερότητας των μαθητών ως παράγοντα μάθησης για όλους τους μαθητές. Στη διαδικασία εκπαιδευτικής ένταξης κρίσιμο ρόλο έχουν ο σχολικός σύμβουλος, ο διευθυντής, οι διδάσκοντες και ο σύλλογος γονέων.

Η διαδικασία παροχής εκπαίδευσης στα παιδιά των προσφύγων όπως έχει ήδη θεσμοθετηθεί και παρουσιαστεί συνοπτικά παραπάνω αποτελεί υποχρέωση του κράτους που υπαγορεύεται από διατάξεις αυξημένης τυπικής ισχύος, δηλ. του Συντάγματος και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως ήδη αναφέρθηκε. Το *συμφέρον του παιδιού*, αποτελεί την έννοια κλειδί για την επιλογή των δικαιούχων του δικαιώματος, και τον τρόπο εφαρμογής του αναφορικά με τους πρόσφυγες. Σε αυτό ενδεχομένως παίζει καθοριστικό ρόλο ο χρόνος διαμονής στην ελληνική επικράτεια ή η βεβαιότητα μετεγκατάστασης σε άλλο κράτος (ενδεχομένως γεννιέται υποχρέωση διδασκαλίας άλλης γλώσσας, βλ. γερμανικά). Σε καμία περίπτωση πάντως δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς το δικαίωμα των παιδιών αυτών στην εκπαίδευση και να παρακάμψει ή να υποσκάψει την θετική υποχρέωση του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης να υλοποιήσει την παροχή εκπαίδευσης.

Για την βέλτιστη ενσωμάτωση και επιτυχία της εκπαίδευσης των παιδιών-προσφύγων θα πρέπει να ενταχθούν ολοένα και περισσότεροι μαθητές σε «κανονικές τάξεις» με την παράλληλη ενισχυτική διδασκαλία ελληνικών. Αφού διαπιστωθούν οι ανάγκες και οι προοπτικές παραμονής στην Ελλάδα, ή

αναχώρησης για άλλη χώρα. Προς το παρόν, οι παράλληλες-απογευματινές τάξεις μπορεί για πρακτικούς λόγους να ήταν ο μόνος τρόπος παροχής εκπαίδευσης στα παιδιά των καταυλισμών, αλλά αυτή η πρακτική δεν θα πρέπει να διατηρηθεί επί μακρόν, καθώς θα κανονικοποιήσει τον σχολικό διαχωρισμό και άρα θα υποβοηθήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό των προσφύγων. Από την άλλη πλευρά, ήδη εκατοντάδες παιδιά πρόσφυγες σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη που ζουν στον αστικό ιστό παρακολουθούν το κανονικό σχολείο. Διάσπαρτα προβλήματα αναζητούν άμεση επίλυση, και στον οργανωτικό τομέα και στο περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης, όπως και η ένταξη μαθητών που έχουν ξεπεράσει το όριο της ανηλικότητας και η κατάρτιση των δασκάλων-καθηγητών στο νέο σχολικό πληθυσμό. Η ένταξη και η μάθηση είναι το ζητούμενο και αυτό οφείλει η κυβέρνηση να υπηρετήσει.